

Intervju Dijana Klincov

Zoran: Evo, uključio sam ja sad, ovaj...

Dijana: Da, da, ja sam još onda dok smo sjedili onako zajedno konstatovala i naglas izgovorila da mislim da ja možda i nisam, kako bih rekla, ekspresivan primjerak sa svojim iskustvom, nemam nekih ekstremnih...

Zoran: Ja bih argumentovao da jesi, ali možemo to poslije pričati o tome. Evo, danas je 22. maj, mi smo u BASOC-u. Sjedimo Dražen Crnomat, Dijana Klincov i Zoran Vučkovic i krećemo lagano sa pitanjima. Dijana, kad se pomene Banja Luka, na šta te prvo asocira? Šta ti prvo padne na pamet?

Dijana: Banja Luka za vrijeme rata?

Zoran: Banja Luka uopšte.

Dijana: A uopšte Banja Luka!

Zoran: Šta je tvoj doživljaj Banja Luke?

Dijana: OK. Počet ću od sadašnjeg vremena. Dakle, imam blagu averziju prema sveprisutnom, kako bih rekla, negativnom stavu prema Banja Luci, njenih stanovnika. Ja sam od onih koji misli kad ti negdje nije dobro onda ideš, a ako ostaješ tu, onda radiš šta ti možeš da ti bude dobro. Naravno to je uvijek na mikroplanu vezano za tvoj nekakav život, tvoje okruženje, tvoj posao, tvoju porodicu, prijatelje i tako dalje, ali kad mislim o Banja Luci, onda mislim o gradu u kojem živim svojim ličnim izborom jer sam bila u mogućnosti da živim negdje drugdje, ali eto ja sam odabrala da živim ovdje, koji je kao i svaki drugi grad dobar, loš, uređen, neuređen, šarmantan, degutant, ne znam ni ja, dakle, ne vidim nekakve, kako bih rekla, ekstremne negativnosti da kažem loš je, očajan je, ne znam ni ja, rupa kao što često čitam po društvenim mrežama – tu je dno dna, tu su ljudi dno dna, tu je ne znam ni ja. Ne mislim, daleko od toga, da je dosegao nekakvu sredinu od onoga što bi mogao.

Zoran: Znači, prvo ti padne na pamet samo mržnja.

Dijana: Ne, ne padne mi na pamet samo mržnja već to primjećujem. Padne mi na pamet svašta. Neću banalizovati tipa lijep je to grad. Ima tu prekrasnih momenata i detalja ili ne znam ni ja urbanizovan je toliko koliko se može ili koliko se hoće. Ako se mrdnem lijevo desno 100 kilometara, onda shvatim da je zapravo ovo jedna urbana sredina. Ali kažem, počela sam od toga da u zadnje vrijeme primjećujem veliki nekakav negativan trend da stanovnici Banja Luke o njoj mnogo, kako bih rekla, loše govore a još su tu.

Zoran: Da, da, da.

Dijana: Why? Još su tu. Ne može svako otići to je činjenica, ali onda nemoj tako, ajde sad da vidimo. Jesi li zaustavio nekog na ulici i rekao – e, čuj, bacio si papir, nemoj, jesi li u prodavnici rekao, mislim to ja radim. Ja u prodavnici kad mi neko prodaje hljeb pa me gleda ovako sa nekakvom ne znam ni ja, ja kažem Hvala! Veoma ste ljubazni! Divno od vas.

Zoran: Na mikroplanu radiš.

Dijana: Samo na mikroplanu, da. Vrlo malo se angažujem po pitanju toga zato što ne prepoznajem nekakvu, kako bih rekla, meni zanimljivu akciju bilo kakvu. Znači, jedina akcija u gradu Banja Luci kojoj skidam kapu, a nisam bila dio nje jer nisam stanovnik Borika, je ona vezana za igralište. Dakle, to je meni jedino što je imalo početak, zaplet, kulminaciju, rasplet, kraj u smislu da su se ljudi jako dobro organizovali, držali se zakonskih okvira, delegirali one koji su najbolji među njima, pratili sve korake

koji se u takvim akcijama rade i na kraju stigli do cilja. Sve druge su mi neartikulisane ili su dio nekakvog idealističkog pogleda na promjene ili su iz gnijeva što isto nije produktivno.

Zoran: Znači, voliš konkretno akciju i to ti je...

Dijana: Ali volim da to bude uređeno, volim da postoji red, rad i disciplina u takvim stvarima bez obzira koliko su... hahaha... da, da, da.

Zoran: A reci mi kako je bilo živjeti tebi u Banja Luci osamdesetih godina? Kakav ti je... šta su ti sjećanja koja naviru? Šta ti je vibra? Osjećaj?

Dijana: Pa dobro, osamdesete su... ja sam bila mlađa puno osamdesetih, dakle, ja sam '82. upisala gimnaziju, krenula u srednju školu pa do '86. a i do '82. ako uzmem taj period u osnovnoj školi je isto bio vrlo zanimljiv. Ta prva nekakva saznanja o muzici, o filmu, o ovome, onome, sežu još od tamo... Skoro sam pričala prijateljima kako u šestom razredu osnovne škole sjede dvije grupe jedna preko puta druge i sad mi raspravljamo. Mi s ove strane tvrdimo da je Džimi Hendriks najbolji gitarista na svijetu, a oni s one strane da je Erik Klepton (smijeh), kako tada, tako i dan danas sam uvijek za ove neke ekstremne strvari. A onda u gimnaziji. Prvo što sam upisala gimnaziju to je bilo usmjereno obrazovanje. Dakle, ja sam sama otišla u tu školu i upisala se jer sam osnovnu školu završila sa odličnim uspjehom, imala sam sve petice. I srednju školu sam završila sa odličnim uspjehom, a da nije bilo tih pritisaka kakvi postoje danas. Otišla sama, upisala se. Željela sam biti animator kulture, organizator kulturne djelatnosti jer je to bilo nešto što mene zanima. I ta usmjerena gimnazija koliko god je bila šugava u odnosu na onu klasičnu, tako se tad na to gledalo, jer je klasična, bože moj, izrodila svu pamet ovoga svijeta je i dalje zadržala nekakav bejzik što se tiče predmeta. Mi smo svi imali i filozofiju i sociologiju, tad smo učili i marksizam, ali puno se davalo na maternji jezik, na matematiku, na fiziku, na hemiju, na biologiju. Sem toga, mi smo imali, pošto smo se odlučili za to zanimanje, mi smo imali te neke predmete koji su za sobom nosili putovanja na koncerte, gledanje opere u Beogradu, gledanje Pabla Pikasa izložbe u Sarajevu, Soko ga nije volio smo gledali u Zagrebu. Puno smo putovali. A ti kad sa 12, 13, 14 godina 15, ustvari 16 putuješ bez roditeljske pratnje sa takvim nekakvim ciljem, onda se neminovno i osamostaljuješ i usput gledaš svijet oko sebe, osjećaš se sasvim slobodno. Tako da kroz tu školu počelo je tako, onda tamo stekneš prijatelje, onda se to širi jer u osnovnoj školi ideš samo u svom kvartu jer uglavnom poznaješ ljude iz kvarta. Čim pređeš u srednji, onda je došao onaj sa Starčevice, onaj iz Budžaka, onaj odavde odande, i onda se taj krug ljudi širio. Kako se krug ljudi širio, tako su se širila i interesovanja. Neminovno dolazi do one nekakve ono sito radi svoje, prosije se u smislu, ne znam, Dražen mi je interesantan, Zoran mi je interesantan, ne znam, onaj tamo mi nije interesantan, što ne znači da nismo bili dobri drugari, već naprosto zanima ga nešto drugo u odnosu na ono što mene zanima. Veliku ulogu u tom periodu su imali moji roditelji u smislu da su mi davali potpunu slobodu. Mislim, ja sam morala kući doći u deset, pola jedanaest, ali manje više su svi tako morali, ali sam imala tu punu slobodu da živim svoju personu koja realno nema nikakve veze sa onim kako su oni odrastali ili šta su oni voljeli, tako da je ta sloboda meni dozvoljavala da ja, ne znam ni ja, slušam šta sam ja htjela da slušam kući, da me niko oko toga ne maltretira, da čitam knjige koje sam ja željela, da idem na koncerte, ne znam ni ja, sve je moglo, sve je bilo ok. A to je puno značilo u tom periodu. Kažem da su osamdesete uglavnom, što se tiče toga, a ovaj socijalni život on je svima nama bio isti. Odvede te mama u Varteks, digne kredit, kupiš Levis 501, teksak košulju Levis, tri pamučne majice Levis u različitim bojama i to je to, jaknu i gotovo. Time si ti završio. Imaš đubretarac iz Standard konfekcije, imaš kanađanke iz ne znam ni ja ko je tad Planika pravila tako nešto i to kao obukao si se i o tome se više nije razmišljalo. Bili smo pretenciozni u to vrijeme prilično u smislu da smo recimo takmičili se ko će prije otići u biblioteku pošto u biblioteci kad dignesh knjigu, ima onaj kartončić pa ona zapiše tvoje ime da si ti uzeo u tom trenutku tu knjigu i onda ti dođeš i uzmeš, ne znam ni ja, Borisa Vijana i vidiš da je prije tebe Dražen uzeo knjigu i

jao, kao kad je stigao prije mene. Mislim pretenciozno u smislu da je to bilo potpuno suludo jer nije, mislim, mi smo samo voljeli i pokušavali razumjeti, ali to je ok zato što je poslije izrodilo glad za takvim stvarima, ali je to bilo super sjediti, ne znam ni ja, u društvu, sad sjede sedamnaestogodišnjaci, osamnaestogodišnjaci ili još neki malo stariji i tako se priča, ne znam ni ja, o knjigama, o pločama, mislim odlazak u kupovinu neke ploče, kasete ili, ali je bilo super to što ti uđeš u Jugoton i ono što je u tom trenutku osvanulo negdje, šta ja znam, u Londonu možda da deset dana si ti mogao fino kupiti u Jugotonu i to je bilo genijalno. Isto tako knjižare, mislim, gore pored Jugotona je bila ova knjižara, kako se ona zvala sad se ja više ne mogu ni sjetiti, u Gospodskoj ulici, ona je bila na dve etaže i gore si imao... uglavnom, dole je bila nekakva beletristika, laganija nekakva literatura, a gore si mogao najnormalnije otići i sjesti ako ti sad nemaš novaca da kupiš, ne znam ni ja, Mi djeca s kolodvora Zoo ili šta je već sad lupam naslov, mislim, nije ni bitno, onda svaki dan čitaš pomalo i pročitaš i vratiš jer nje još nema u biblioteci. Ali je na svakom koraku bilo knjižara. To su bile prave male institucije. Bilo je mjesta u gradu koja su bila vrlo aktivna, ono, sve svoje koncerte Sebastijan, Mjuzik hol, ti čudni koncerti u mjesnoj zajednici Borik 1, Eketarina II, Katarina II, onda su, iz njih se izrodila Eketerina II. Nekakva drvena baraka, u njoj nema ništa, ima samo to da stoji ovi neki ljudi koji će poslije postat poznati, ali eto ti si tu. I ja sam imala sreću da sam upoznala sa šesnaest godina neke ljude koji su stariji od mene i mi smo postali prijatelji, na moru sam ih sreća. Jedna porodica sa djecom malom i koji nisu živjeli u Banja Luci, ja sam isto tako najnormalnije stalno išla kod njih, putovala. Tako da su osamdesete bili, taj prvi dio je bio takav kakav jest, a onda sam, ne znam ni ja, poslije gimnazije upisala fakultet koji nisam željela, jer nisam upisala onaj koji sam željela i krenula na studije i onda opet sasvim neka druga priča.

Zoran: Šta si željela studirati?

Dijana: Željela sam da studiram psihologiju i išla sam da upišem psihologiju u Novi Sad i oni su primali 40 studenata, a ja sam bila poslije prijemnog ispita 90. na spisku, a razlika između 40. i mene je bila 1,2 boda. Ja u gimnaziji nisam imala sve petice pa nisam bila Vukovac, a recimo u toj Vojvodini, pošto ja imam dio porodice u Vojvodini, neću omalovažavati školstvo, ali po tim nekim manjim mjestima kriterijumi su bili daleko niži nego što su bili ovdje tako da ja u porodici imam, ne znam, pet šest Vukovaca. Obožavam ih, ali oni nemaju pojma (smijeh) o školi, o ne znam, al su Vukovci i ti dobiješ pet bodova na tu Vukovu diplomu. I onda kad nisam to upisala, onda je već bio drugi nekakav upisni rok i onda sam ja da bih kao doživjela to student, ne znam ni ja, upisala mašinski fakultet što nigdje veze sa mnom i sa mojim nekakvim afinitetima.

Zoran: Gdje?

Dijana: U Banja Luci.

Zoran: Bio je tada, jel?

Dijana: Jeste, jeste. Bio je Univerzitet Đuro Pucar Stari koji je imao sve fakultete i edukovao i iznjedrio ljude koji su kasnije bez problema pet šest godina poslije toga, znaš, Kanada ih je prigrlila, Amerika ih je prigrlila jer su bili izvrsni, pogotovo tehničke nauke.

Zoran: Pa i danas su dobre.

Dijana: I danas su dobre, ali u tom periodu je to bilo, mislim ono, školstvo onakvo kakvo je bilo. Na tom mašinskom fakultetu sam ja bila godinu dana i položila sam čak i nacrtnu geometriju s kojom nisam imala nikad u životu veze, dobila sam nekakvu osmicu, dobila sam desetku kod profesora Brace Kovačevića, pa on je tad predavao sociologiju ili marksizam, kako se to već tad zvalo, ali je sjajan. On je sad recimo istupio iz Senata zbog...

Zoran: ...imenovanja ovog profesora...

Dijana: Profesora fizičkog vaspitanja za dekana fakulteta...

Zoran: ... za Sigurnosne studije...

Dijana: E, to, to. Sjajan lik. On je i tada bio vrlo zanimljiv.

Zoran: Principijelan.

Dijana: Jeste. I ništa, onda je ta prva godina prošla...

Zoran: To je neka '87?

Dijana: Da, '87. I '87. dakle, sam ja, samo malo, '86. sam završila, '86. počela, pa '87. išla dve godine, pardon, na mašinski fakultet, dve godine išla i išli su mi ti predmeti tako, položila sam i nešto tih tehničkih, a onda sam '88. godine prvoga maja otišla da radim na more kao sezonac te prve godine preko KAB-a. Bio je taj klub za zapošljavanje studenata i onda sam otišla da radim preko KAB-a u Malinsku, Krk i tamo sam radila šest mjeseci do oktobra mjeseca pa sam se vratila pa sam opet kao nastavila studirati, međutim tad mi se već iskristalisalo da ne želim to, al usput pri odlasku sa Krka već su nas vrbovali da se i sledeće godine vratimo. Međutim, ja sam sljedeće godine otišla na Rab, pa onda sljedeće godine u Rovinj i to je sad već '90. I tu počinje lagano...

Zoran: A ono što se tiče toga, ono, mislim, putovanja i sve to, tu se negdje živjela se ta Juga, ta otvorenost da nije bilo neke frke. Jel se moglo naslutiti, osjetiti da je negdje, da se ono raslojava jel, da li nacionalno, da li bilo kako drugačije, šta se to osjećalo među tom vašom generacijom u smislu tih turbulencija?

Dijana: Pa, znaš kako...

Zoran: Jer je '87. godina sa najviše recimo protesta radničkih ubjedljivo u cijeloj Jugi, nekih ja mislim deset hiljada da je ukupno bilo.

Dijana: Ma da, ali ja '87. imam devetnaest godina.

Zoran: Znam, al reko kako se to među ono...

Dijana: Pa znaš kako, to ti je isto kao danas. Da li ti osjećaš raslojavanje među ljudima kojima si okružen bez obzira ko su oni, šta su oni, odakle su došli i to? Dakle, možda zbog mog odabira, mog karaktera ja nikada oko sebe nisam imala ljude koji bi se uopšte raslojavali, tako da taj bliski krug prijatelja je raslojen silom. Mislim, on je od mene otrgnut silom. Ja s tim nemam ništa.

Zoran: I to kasnije...

Dijana: I to kasnije, a to s kraja osamdesetih godina mislim da je najdramatičnije bilo to što je rođeni brat moje prijateljice iz gimnazije bio u vojsci na Kosovu negdje, sad ne mogu da se sjetim tačno u kojem mjestu, ali tad smo se brinuli za njega jer je već ono bilo drama i sve ostalo. Ako razmišljamo o radnicima, dakle mojim roditeljima jer su oni tad još uvijek radili, mislim sve je bilo isto kao i prije, ideš na posao, dobiješ platu, možeš dići kredit, ne znam ni ja, dobiti ga od Privredne banke Sarajevo po vrlo povoljnim uslovima i tako. Dakle, nije bilo tog nečega i svi moji kontakti mimo Banja Luke isto tako, mislim svi ti ljudi koje sam ja poznavala i sa kojima sam se družila niko nije pokazivao nikakve znakove identifikacije, ne znam ni ja, ono, neke nove identifikacije u odnosu na ono kako je već bilo do tada.

Zoran: Znači negdje ustaljeno je to išlo svojim tokom.

Dijana: Sve do '90.

Zoran: I nije bilo nekih simptoma koji su ti zvonili?

Dijana: Ne, osamdesetih ne, do devedesetih.

Zoran: I kad zapravo si ti osjetila mogućnost da se Juga raspada?

Dijana: To sam Danijeli pisala. Dakle, te devedesete godine sam ja radila u Rovinju kao sobarica u Vilas Rubin. To su nekakvi tamo, ne znam ni ja, smještaji i mi smo svi imali šeficu Zoru. Teta Zora je bila jedna jako fina dama, gospođa koja je godine svoje provela na tom radnom mjestu i bila vrlo kulturna, draga i tako. Ja ne znam sad kad sam razmišljala o tome da li je Zora možda bila Srпкиnja, mislim ne znam. Dakle, te '90. godine u Rovinju je sve isto kao i prethodne na Rabu i prethodne na Krku, to je ljeto. Ne znam da li ste nekad radili sezonske poslove na moru. Tih godina je to bilo stvarno jedno opšte ludilo jer si ti mlad i možeš da radiš kao mazga. Dakle, svaki dan sam radila. Možda cijele sezone imaš dva ili tri slobodna dana, svaki dan radiš i to poprilično. Te prve godine sam ja radila po šesnaest sati dnevno. Druge godine je isto tako bilo. E to sa tim sobaricama je bilo malo bolje zato što se radilo samo prije podne. Ideš u diskoteke, odlaziš u Rovinj u nekakve šetnje, jedeš đelato kod Albanca, nude ti da ideš u Trst jer je blizu, svi su ljudi, blesavi, mladi i sa svih strana došli. E sad, unutar Vilas Rubina je, dakle, kao i svuda tamo postojala ta nekakva ljetna bašta gdje su se održavale one za turiste ljetne večeri kad sviraju orkestri, kad se pleše, ne znam ni ja šta radi, i jednom, skoro pred sam kraj našeg boravka, mi smo tamo bili do kraja septembra, sad već popularni, a tada mlađahni Toni Cetinski sa svojim orkestrom, bendom, dakle, zabavlja turiste, i onda unutar te zabave odjednom kreću da pjevaju Ružu hrvatsku. To je '90, a Prljavo kazalište Ružu hrvatsku izdalo '89, ja mislim, godinu dana prije i ni u jednom kontekstu u odnosu na njihov repertoar, a to nije bila nekakva sad ono wow hit, ne znam ni ja, imali su puno boljih pjesama, puno puno boljih pjesama i tako...

Zoran: U suštini loša pjesma.

Dijana: To ono ništa kao ako voliš Prljavo kazalište ili ako voliš u paketu zajedno sa svim ostalim, mislim ne bi na to nikad obratio pažnju. Međutim, oni dakle prepjevavaju tu pjesmu Prljavog kazališta i kreću da pjevaju kako već ide taj tekst, ja ga ni ne znam, i odjednom u toj masi, dakle, nisu Nijemci, nisu Holanđani, nisu Italijani ili ne znam ni ja, već to domicilno stanovništvo ili oni koji rade a koji su otamo, odjednom kreću sa nekakvim ono da pjevaju zajedno sa njima i da ne znam ni ja, kao ni nu ni nu... kao šta je sad ovo, zašto sad ovo. To je bila lampica ta prva nekakva gdje se raspitujemo kao šta se dešava, zašto to, kako to i onda oni, ne znam ni ja, nama prepričavaju šta već, šta znači taj tekst ja nemam pojma, nisam se njime nikad bavila. Da bi onda nama teta Zora na samom rastanku jer mi potpisujemo sad kao taj ugovor i trebamo doći ponovo sljedeće godine jer uvijek ti se isplati da zaposliš onoga kojeg si imao već obučenog prošle godine i ona kaže onako dramatično – draga moja djeco, ja nisam sigurna da ćemo se mi vidjeti sljedeće godine. I mi kao zašto?! Dakle, totalna naivnost, ono potpuna bez ikakve svijesti o...

Zoran: Što kažu Ameri cold feet.

Dijana: Da, da. I ništa. Odeš iz Rovinja i to je to. To što je Zora rekla, dakle, postane istina. Ja sam sljedeće godine, to je sada već '91, ja sam sljedeće godine potpisala ugovor sa jednom talijanskom porodicom da idem da radim kao Au pair u Rimu jer je bilo evidentno da neću ići u Rovinj, međutim onda su zatvorili te aerodrome, te ne znam ni ja, i dakle otpada Italija i sad ja dalje mogu pričat šta je bilo ili?

Zoran: Slobodno, slobodno.

Dijana: Dakle, ovaj, otpada Italija i mene prijateljica iz Banja Luke zove, koja živi u Švicarkoj, kao hajde dođi u Švicarsku da probamo ovdje nešto naći. I ja se fino spremim i odem u Švicarsku. To je bio možda, a ne znam, juni '91. Imam problem sa tim vremenskim odrednicama, ali '91. u ljeto, dakle, ja odlazim u Švicarsku da tražim posao i tako ja to tražim i ne znam ni ja, lutam tamo vamo, i napokon nađem neku porodicu u Belinconi, to je dole na jugu, ići ću ja kod njih da radim ali moram prije toga da obavim neke ljekarske preglede šta su oni već tražili od mene, vraćam se u Cirihi, dolazim u taj stan, ok, sjedam ovako i gledam sad televiziju i vidim most u Okučanima ovako srušen. I kažem Jelki – ja idem nazad. Ona kaže zašto ideš nazad, mislim, jesi li normalna, ja kažem ja moram ići nazad. U tom trenutku, dakle, ja imam mlađu sestru osam godina. Ona je još uvijek u osnovnoj školi, imam mamu i tatu, vezana sam za njih i jendostavno ja sam sebi u glavi odmah ono nekako prelomila da ja neću moći biti tamo dok su oni ovdje dok se nešto takvo dešava. I dakle, taj put iz Švicarske to je isto bilo vrlo zanimljivo. Imam kartu za autobus i svi se sad vozimo autobusom iz Švicarske i treba u Gradišci da skrenemo za Bosnu. Međutim, dolazimo na Gradišku i kao dalje nećeš moći. Autobus je pun stanovnika Bosne i Hercegovine raznih nacionalnosti. Kažu nam nećete moći, idite na Slavonski Brod. I mi sad opet idemo na Slavonski Brod i u Slavonskom Brodu na mostu su oni ježevi, ono cik cak, cik cak i ono kao puste nas da prođemo i sjećam se onog momenta kad je zadnji točak tog autobusa stao na teritoriju Bosne i Hercegovine da su svi u autobusu poludili – Draga naša Bosna! To se nama ni kad neće desiti! Jer je rat počeo u Hrvatskoj, ali kao ovamo se još uvijek ne vodi rat, ovamo smo mi još uvijek svi sretni i zajedno. Mi smo svi vrištali, skakali po autobusu od sreće. Dakle, to je eto tada...

Zoran: Šest mjeseci nepunih prije..

Dijana: Jeste, ali su svi sretni i ne znam ni ja i onda po dolasku kući nakon vrlo kratkog vremena je stiglo ono što sam pričala onaj dan je stiglo njih trideset i pet iz Slavonije naših rođaka, naše porodice, izbjeglica iz Slavonije. Znači, prvih 35 u našoj kući.

Zoran: To je tipa poslije par mjeseci ili?

Dijana: Pa, u jesen '91.

Zoran: E sad što se tiče toga, ono, statusa, zaposlenja, vraćaš se nazad, kakvo je stanje u Bosni što se toga tiče? Mislim, već smo ono, inflacije su tu, bez obzira na to hoće li biti rata jel se ljudi raduju ili ne raduju, problemi su, ono, šta se događa sa porodicom, sa uopšte ekonomskom situacijom? Kako se gleda na tu prvu privatizaciju, da li toga ima? Da li ima posla u Bosni?

Dijana: Pa sad ovako, mogu sad pričati iz perspektive moje porodice. Dakle, mama i tata su radili u Incelu. Mama je '93. otišla u penziju, a ja sam se to po povratku iz Švicarske i taj moj posao u Incelu, dakle, ona je radila u mašinskom remontu u administrativnoj službi i onda sam i ja išla par mjeseci tamo da radim. Incel je još uvijek radio. Tata je radio u Viskozi. To je druga fabrika bila dole. On je radio makar je tad čini mi se već počelo to što oni proizvedu ne mogu da izvezu, ne zato što nemaju kupca, jer su oni bili fabrika koja je imala deset godina unapred rasprodano sve što su proizvodili uglavnom za arapsko tržište dole i tako, ovaj ali bilo je logistički nemoguće da se to i onda je počeo onaj period kad oni svi idu na posao a ništa ne rade ili jako malo rade ili samo rade na održavanju tih mašina. I ja sam onda vrlo brzo nakon toga prestala da radim dole jer više nije bilo potrebe ni za onima što su stalni zaposleni, a kamo li za nekog ko je došao preko nekakvog Kab-a, ja mislim da sam preko KAB-a kod njih radila. Tako da je što se mojih tiče, oni su išli na posao, dobijali platu neku, ne znam ni ja, ali je posao već jenjavao i sasvim je izvjesno bilo da vrlo brzo više ga neće ni biti. Tako da je mama se, kad je ispunila neke uslove, penzionisala '93. godine i na taj način riješila svoj status, a moj otac je bio daleko od penzije i onda je između ostalog bio predsjednik sindikata u svojoj fabrici i onda na početku je bilo tih nekih mučnih situacija ono kad su počeli stizati ti neki šleperi sa brašnom

pa je onda on dobijao direktive ovom ćeš dati, ovom nećeš pa je onda on rekao ja ili ću dati svima ili neću dati nikome i ražalovao se iz tog sindikata u smislu hajd zdravo i doviđenja, ja neću više to da radim, pa je onda krenulo ono višak ovaj, višak onaj i mi smo imali u komšiluku čovjeka koji je bio direktor jedne osnovne škole i njima je trebao kućni majstor. Moj otac je veoma vičan tim poslovima bio i on je onda ponudio tati da ako on hoće da pređe tamo da bi jednostavno doradio to koliko treba do penzije. On nije bio mobiliziran do nekog momenta dok nisu napravili onu neku radničku brigadu pa su ga onda zajedno sa ostalima pokupili i odveli u tu radničku brigadu koja... pa ja ne znam ni gdje su se oni kretali, ja mislim da su bili negdje oko Bihaća, tako negdje. I to je bilo kratko. Moj otac je bio možda devet mjeseci, ali vrlo dramatičnih devet mjeseci u ratu. Negdje u kući imam pismo koje je on poslao nama trima da je u čizmama trčao nekih 13 kilometara samo da dođe negdje da nađe papir i olovku i da ima mogućnost da pošalje to pismo. I on nam u pismu piše da se mi spremimo i da idemo u Vojvodinu, ako ikako možemo da idemo u Vojvodinu jer on više ne zna uopšte kako će to sve završiti, a strahuje za nas i tako. Naravno, mi nismo nigdje otišli, nije nam palo na pamet, samo je moja mlađa sestra otišla. Nju smo poslali kao na sigurno. Međutim, i ona je kratko bila pa se vratila. Ja uopšte ne mogu da se sjetim sad da li je bilo posla. Odmah su se počeli javljati oni koji su u svemu tome pronašli naravno mogućnost da zarade, da osnuju privatne firme. Sigurno je bilo onih koji su zarađivali na šleperima cigareta ili nafte ili čega već, ali ja sad govorim o ljudima koji su pokretali svoje male firmice.

Zoran: Znači u svom tom ludilu dešava se neki mali ekonomski procvat u smislu svi pokušavaju neke svoje biznise.

Dijana: Mislim da zapravo tad počinje to nešto, da li je bio SP ili kako se već zvala, nisi bio d.o.o. ali ti neki oblici organizovanja gdje ti za ne znam ni ja koliko novaca možeš da osnuješ svoju firmu, zakupiš neku kancelariju i krećeš da radiš neki biznis. Svi su ti biznisi bili uglavnom vezani za nabavljanje tih nekih rezervnih dijelova, toga nečega što je u tom trenutku trebalo. Recimo da je tad već počeo rat, što je već trebalo, ne znam od tih sijalica, od tih akumulatora, ne znam ni ja, vatrogasnih tih nekakvih cijevi, ovoga, onoga, i to je ko je bio snalažljiv u smislu da je imao dobrog dobavljača recimo iz Srbije jer je sva roba stizala iz Srbije, od drugdje nije ni mogla doći, barem tim malim, u isto vrijeme čuješ da je preko Gradiškog mosta stizalo svašta, da ekonomija zapravo nikad nije ni prestala, ali uglavnom ako si bio imalo domišljat, mogao si u svom tom ludilu da radiš i da zarađiš neki novac.

Zoran: A ono da se vratimo malo ranije i negdje kao prekretnicu stavimo te izbore prve višestranačke ovdje, kako je to bilo? Jesi li ti glasala na prvim izborima?

Dijana: Ne.

Zoran: Nisi glasala. Jel se sjećaš toga?

Dijana: Mislim čak da nisam ni bila u Banja Luci. Ako me podsjetiš da li je Ante Marković na prvim izborima bio neki izbor.

Zoran: Jeste, bio je.

Dijana: Eh, tad ja nisam bila tu. Ja sam radila, ja sam primala njegovu platu. Ja imam platne liste od hiljadu i po maraka mjesec dana što sam zarađivala za vrijeme njegove vlade, jer je on ono bio predsjednik vlade. Tako da ja nisam učestvovala na tim izborima. Generalno sem gađenja prema ratu i svemu ostalom, mislim ja i politika...

Zoran: Ništa. Jesi li mogla osjetiti u kvartu na koji način izbori ono što mi danas smatramo normalom nekakvom da u izbornim ciklusima imamo poplave..

Dijana: Ja mislim da se desilo, kako bih rekla, nekakva organska reakcija. Uopšte nije pitanje mozga već iz stomaka su ljudi reagovali. To je bilo uzročno-posljedična veza kao domino. Ako se prva otcijepila Slovenija pa onda, ne znam ni ja, demokratski izbori u Hrvatskoj pa se oni otcijepili. U Bosni kad se već krenulo sve to dešavati, mislim da su ljudi reagovali instinktivno, da zapravo nije bilo baš puno nekih promišljenih stavova je li već da ono kao wow sad ako se ovi grupišu u svoje, sad ćemo se mi grupisati u svoje. Mislim da je dosta ljudi tako reagovalo.

Zoran: Bio je to onaj zakon spojenih posuda.

Dijana: Maltene da je bilo. Mislim, to je moj stav. Tako ja gledam na taj sami početak. Dakle, kad još uvijek nije bila uopšte nije bila artikulirana nikakva nacionalna, religijska ili bilo kakva svijest.

Zoran: A, ovaj, što se tiče, mislim, te šarenolike slike jel se tu moglo vidjeti svakakvih likova koji su kad osjetili potrebu da nekako iskažu se politički i drugačije, mislim?

Dijana: Da.

Zoran: Takvih nekih stvari. To simbolički mijenja izgled i grada i mjesta pa me zbog toga zanima, ono, kako je...

Dijana: Opet ja u svom malom svijetu. Dakle, kao da sam u balonu od sapunice u smislu da dosta ljudi već odlazi silom, milom, ne znam ni ja više kako, manjinskih nacionalnosti u Banja Luci već se to profiliše, a među stanovništvom koje ostaje se opet profilišu, dakle, kako se to zovu, psi rata, pa onda oni što se boje za sve svoje pa će, ne znam ni ja, nekako se prikloniti, pa onda oni koji ni ne znaju šta rade i na kraju oni koji bi vrlo rado sve to odbili, ali su nemoćni jer su u manjini. Na kraju krajeva ja nikada nisam bila vojnik i dio nekakvog takvog sistema, ali pretpostavljam da ti kad uđeš u takvo nešto da odmah kreneš biti filovan, je li, vjerovatno je bilo i toga tako da su ljudi koji su do, ne znam ni ja, ove crte bili Jugosloveni i, ne znam ni ja, ovako-onako, prešli tu crtu i odmah su bili i Srbi i veliki vjernici, ali mislim da je prvi inicijalni motiv pogotovo za neki dio neobrazovanog svijeta da je bio to samo kao opstanak. Kao ja moram opstati, a da bih opstao, ja moram ući u tu nekakvu priču. A onda se to dalje, dakle, totalno metastaziralo na ono u šta je išlo za vrijeme rata.

Zoran: A po čemu ti možeš, ne znam, reći da je Banja Luka bila slična a po čemu različita recimo od ostatka Juge u tom trenutku? Jel ima nečega...

Dijana: Nisam se kretala pa ne mogu baš, nemam lično iskustvo.

Zoran: Ovo pred to, mislim, ovo Ruža hrvatska mi je bilo sjajno neki taj triger kako se dogodilo to.

Dijana: Pa nije bila lijepa Banja Luka, mislim nije bila drugačija, bila je jednako okrutna i, ne znam ni ja, jednako, kako bih ja to nazvala, nemilosrdna, mislim, ništa se nije, nije bila humanija, ali sama po sebi od bilo kojeg nekakvog drugog okruženja u kojem je jednako tako počeo rat. Isplivali su na površinu ko je isplivao, ne znam ni ja, pali dole na dno ko je pao i to je sve skupa bilo očajno. Htjela sam da kažem da ja za vrijeme rata moji najveći sukobi i ne znam ni ja su bili sa pripadnicima etnosa u kojem sam ja rođena. Ja sam dio sad te većine jer mene zločini drugih nacija u tom momentu, je li, odnosno u bivšoj Jugi šta su radili Hrvati, šta su radili muslimani, dakle rat, grozno, užasno. Šta ima da pričam o tome. Meni su najviše smetali, kako bih rekla, ružne stvari koje je radio moj narod ako ga tako moram već kao ja pripadam tom narodu i sad se dešavaju tako te grozne stvari koje se rade, a ja mu pripadam.

Zoran: Kao, bačena u taj okvir i onda još se događa tako.. ne možeš to

Dijana: A ja s tim nemam nikakve veze. Imam svoj stav. Premlada sam da bih ga iznosila na neakve barikade ili da bih se za njega borila na bilo kakav način. Žena sam što je još dodatno otežavajuće, ali ovaj, mislim taj grč u želucu, gađenje prema svemu, prema svakome u tom trenutku ko vodi rat.

Zoran: A jel se sjećaš jel tu bilo organizovanog mirovnog pokreta? Jel bilo nekih pokušaja da se ta neka zdravorazumska...

Dijana: Mislim da je negdje na početku, da na samom početku je bilo to, ali samo kao influenza ovih nekih ono što je bilo po Beogradu ili, i ne znam kako su zvali oni juteli za mir, ne znam ni ja, ali ovdje ništa nije...

Zoran: Tog obima...

Dijana: Ne, ne. Ne sjećam se uopšte da je bilo sad ono wow, idemo, ali mislim ja sad govorim opet o generaciji koja ima dvadeset godina pa je to, ne znam ni ja, pa je to nije bilo možda ni za očekivati. Mislim, nije bilo te snage. Ne znam ni ja bunta ili ludosti ili čega god. Svako ko nije želio da ratuje se sakrio jer je to bio jedini način da preživi. Pa da. To će ti reći svaki koji je, ono, imao dijagnozu psihijatrije ili, ne znam ni ja, šta god, na bilo koji način, koji god bio, ne znam ni ja, antiratno raspoložen, odnosno pacifistički ili ne znam ni ja kako, nije uopšte postojala mogućnost da ti taj svoj pacifizam izraziš na način da izađeš na ulicu da ga pokažeš. Pa moglo te je biti, ne znam ni ja, deset hiljada, džaba, sve je to džaba jer je ovamo postojala jedna ogromna mašinerija koja je radila svoj posao, je li. To je rat, mislim, tako to u ratu. Ovi su se ljudi skrivali, živjeli neakve ilegalne živote po rupama. Ne izlazili. Nisu vidjeli svjetlost dana ne znam ni ja koliko i tako, mislim, bilo je, mislim da je tako nekako taj mirovni duh negdje u tami pored svijeće (smijeh 42:50) i akumulatorskog, ne znam, kasetofona. Zbilja.

Zoran: Najorganizovanije.

Dijana: I kad uzmeš u obzir da su oni regrutovali studente. Dakle, ajde recimo da su studenti sad neakva populacija koja je trebala da se pobuni protiv toga, mislim, dakle, povelu ih kao ovčice i gurnuli ih u smrt i vratili se i šta sad. I onda da se ostatak studenata protiv toga pobunio, ali dobro, ubrzo je nakon toga ja mislim došao i kraj rata.

Zoran: Da, da, to je ovo, posljednji trzaji rata. Al sad ajmo sami početak. Kako je počeo ovdje rat u Banja Luci. Ti si rekao otprilike tebi je, ovaj, rušenje mosta na, ovaj, na Savi bio negdje...

Dijana: Meni je to bio klik da počinje rat uopšte.

Zoran: A ovdje kako su...?

Dijana: A početak rata u Banja Luci, pa ja mislim da tu nije bilo nikakve neke ono kao pukla puška pa ono kao to je to, već naprosto da su počela ta neka šikaniranja prema, kako bih rekla, vjerovato su bile posljedice nekih tamo odluka u Sarajevu da će se, ne znam ni ja, ovi deklarirano ovako, ovi onako, kad su osnovali Republiku Srpsku, šta je već bilo, ali ne sjećam se uopšte da je bilo nekog sad počinje rat kao postoj datum.

Zoran. Sviča nema. Al za tebe, kad postaješ svjesna da je rat i u Banja Luci?

Dijana: Ako uzmemo u obzir da su ovi došli, dakle da je 35 ljudi došlo iz Slavonije, dakle to je '91. godina u jesen, oni sad su živjeli mjesec dana i više svi skupa sa nama, ali onda su krenuli ljudi da traže kuće za zamjenu jer je već počelo to sa zamjenom kuća i valjda onog momenta kad je prva kuća za zamjenu pronađena u smislu da ovaj čovjek se odriče života u Banja Luci i odlazi da živi u Garešnicu kod Daruvara, e onda vjerovatno je postojao taj nekakav momenat i onda kako je toga bilo sve više i

više, kako si čuo da je otišao ovaj, kako si čuo da je otišao onaj, kako si čuo da je nekom pokucao neko vrata, kako si izašao vani pa više nije bilo, ne znam ni ja, tako kao vazdih treperi, jel, kao da nebo gori, onda već znaš da... ili možda onog momenta kad je neko od prijatelja dobio prvi poziv za regrutaciju, je li. Neko od onih koji nije želio da ratuje. Ili, ne znam ni ja, prva smrt prijatelja koji je otišao u rat koji pri tome... meni je to uopšte teško izgovarati jer me zbilja ne zanima, ali eto, Zvonimir je bio Hrvat. Mi smo išli zajedno na mašinski fakultet. Sjajan lik bio. Kad je položio vozački ispit onda smo sjeli u Forda prvo več, ujutro je položio a mi smo uveče sjeli nas troje i odvezli se do Gradiške po nekoj magli i nazad. Ja se sjećam toga. Dakle, Zvonimira su odveli u rat i vrlo brzo nakon toga on je poginuo. Ma na samom početku. Katastrofa. Možda tad meni počinje rat, ne znam ni ja, svijest o tome da je rat. I naravno onda najindikativniji pokazatelj rata nema više struje, nema više telefona, nema više ne znam ni ja čega. Imaš policijski sat. Dakle čim ti neko uvede policijski sat, odmah znaš da si u ratu. Pardon, tako da misim da je to, to su ti neki meni pokazatelji, ono, bili.

Zoran: A ovaj, jel se sjećaš 7. maja i rušenja Ferhadije?

Dijana: Sssssssjećam se. Razmišljam gdje sam tad radila. U kojem dijelu grada. Pošto sam ja jedan period radila... šest godina smo imali kancelariju kod Elektro fakulteta tamo, ali ne. To se desilo noću. Dakle, to se desilo noću i ja se sjećam da kad sam ja ujutro čula da je srušena Ferhadija da sam ja plakala kao malo dijete. Opet sam imala stid. Znam da mi je prva misao bila kao nešto opstane 500 godina i onda ja budem, moja generacija, ja budem savremenikom onih koji to poruše. Pa zašto?! Zašto ne prije sto ili poslije sto, baš me briga. Al zašto sam ja savremenik takvog jednog čina? Baš sam plakala. Bilo mi je teško.

Zoran: Al super mi je, sve vidiš kroz tu vizuru kulturnog radnika. Neko ko vidi slojeve određenog nasljeđa i onda...

Dijana: Ali da, baš me bilo sramota. Ono nekako mi je bilo baš teško. Mislim zašto? I Arnaudiju su vrlo brzo. Mi smo u gimnaziji, ne znam ni ja, ono, u popodnevnoj smjeni uvijek slušali njih kako pjevaju. Mislim, na kraju krajeva to su sve za nas bili kulturni spomenici i nije imalo nikakve veze sa, mislim, kao, ne znam ni ja, džamija kao vjerski objekat muslimana ili Trapisti kao vjerski objekat, ne znam, Hrvata, gdje smo mi odlazili pa su nam ljudi davali knjige iz, ne znam, hiljadu šessto i neke godine onako koje se čuvaju kao relikvije da ti to pogledaš, da priđeš tome da pomirišeš. Mislim to su stvari koje su nas zanimale.

Zoran: Jel bilo tako nekog napada na trapistički ovaj...?

Dijana: Nije.

Zoran: Nije, jel tako?

Dijana: Mislim da nije.

Zoran: Oni su prošli tu bez turbulencija nekih.

Dijana: Da, da, mislim da nije. Mislim, vjerovatno su bili žrtve nekih pritisaka, ali mislim da nije bilo baš nekih, ne sjećam se da je bilo nekih, kako bih rekla, oružanih ili nekih tako ataka na njih. Možda i jeste, al ne znam, evo. Al ono što znam to je da su to sve meni bile jedne te iste stvari.

Zoran: Pa da. 49:14 – 49:16

Dijana: I kao sruše Ferhadiju kao vaj (why)? I zašto ja? Ja sam, ne ja u smislu identifikovala se ja sa rušiocima već zašto sad zašto kao negdje neko ko god da je to uradio, ono kao vaj (why)? I bilo me sramota. Baš me bilo sramota.

Zoran: Da li je, pošto, ono, kako već sad znamo jel da odlazi stanovništvo, mijenjaju se kuće, demografska slika grada se mijenja ono radikalno, kako je to uticalo, ne znam ni ja, traženje posla tvoje pošto si ti tad ono još uvijek levitirala između više 50:00 – 50:04 – nejasno, ne znam ni ja i na društveni život?

Dijana: Čuj pa ja sam tad bila poželjan radnik. Mislim, sve smo istjerali ove i sad su nam super ovi što su ostali jer su svi naši i sve super. Samo naši rade.

Zoran: Da, ali nije to tako jednostavno.

Dijana: Nije, nije, šalim se malo. Dakle, prvo što je bitno za moje iskustvo te nekakve izmjene populacije i demografskih promjena, meni su u kuću došli ljudi, ali oni su sad lagano jedni po jedni odselili u neke dijelove grada. Zanimljivo je da u ulici u kojoj ja živim niko nije ni odselio ni doselio. Možda zato što su svi u ulici Srbi (50:50 – kroz smijeh), mislim oduvijek, od šestdeset i neke godine, a to opet nije nikakva, kako bih rekla, nisu to plemenska ono bila okupljanja već bi ljudi došli iz nekih krajeva. Ne znam, moj otac je sa Manjače i onda on tu kupio zemlju i onda je njegov zemljak čuo da je on tu kupio pa je pitao ima li plac za mene i tako. Dakle, ljudi su se grupisali po ono dobijanju takvih informacija tako da ja nemam to iskustvo kao što imaju ljudi koji su živjeli u stambenim zgradama, gdje bi, ne znam ni ja, prvi košija preko puta otišao drugi pa se onda doselili neki. Kod mene je, dakle, sve ostalo isto kao što je bilo i prije rata s tim da su naravno počeli dolaziti ljudi koji su iznajmljivali stanove, ali izbjeglice iz raznih krajeva pa su onda iznajmljivali stanove i to, a što se tiče potrage za poslom ja sam prvo prošla jedan taj period kad sam radila kao konobar u kafani jer ništa drugo nije bilo da se radi, a trebao mi je novac.

Zoran: Gdje? Gdje je to bilo?

Dijana: Radila sam kod Mete. Prvo sam ustvari radila u jednoj kafani na Petrićevcu, koju su držali neki moji rođaci. To je bilo onako lokalna kafana pa tu nije bilo nešto posla, ne znam ni ja, i onda sam ja dobila posao kod Mete. To je u centru grada. I Meta je bio zanimljiv zato što je imao tu pržionicu kafe sa degustacijom. Dakle, to je bila njegova registracija. On je bio registrovan kao pržionica kafe sa degustacijom i recimo bilo je perioda kad bi vojska ili ko je već upravljao gradom kompletno zabranio rad kafanama, ali Meta recimo je mogao raditi zato što je on pržionica kafe sa degustacijom i tamo bismo mi u jednoj smjeni, a recimo ja sam svo vrijeme rada kod Mete radila sa Tonijem koji je Hrvat, znači on je najnormalnije radio tad u kafani sa mnom, mi smo bili tandem. Mi smo zanli napraviti po hiljadu kafa ujutro od sedam pa do popodne u dva. Zato što bi cijeli grad došao tu da pije kafe i ne znam ni ja. I u dva sata... naše smjene su bile ono počneš popodne u dva pa radiš dakle drugu pa onda radiš prvu i kad izađeš iz prve, onda uzimaš lov, bakšiš i onda mi uzmemo tu lov, taj bakšiš i trčimo, on svojim putem, ja svojim u drugu kafanu, al trčiš, bukvalno trčiš da bi to potrošio jer dok ti... tad se izlazilo u Šišmiš. Šišmiš je isto radio. Znači, dok ja pređem od Mete do Šišmiša što je, ne znam ni ja, imalo 150 metara recimo, nek ima 200, ako sam imala deset nečega, dok dođem u Šišmiš, imam već osam, dok naručim već je sedam, dok mi donese već je šest, dok platim već imam pet. Kolko je ta luda inflacija bila na snazi.

Zoran: Kako su oni to uopšte računali, mislim to prelijetanje? Kako znaš da pada? To po minuti oni već računaju i skidaju.

Dijana: Tako je jednostavno postojao nekakav kao monetarni sistem unutar, ne znam ni ja, grada, međutim među kafanskim radnicima, među ko će ga znati. U svakom slučaju tako je to ludo bilo da si... vrijednost novca je bila i svi su radili samo da bi da to štp zaradiš da odmah potrošiš.

Zoran: Šta si mogla dobit za ovih deset milijardi dinara?

Dijana: Ništa. Možda ako bi naišao neko pravi, neko ko je bio opskrbljen, kupila bih možda jednu cijelu cigaretu jer se kupovalo cijela ili trećina cigarete ili, ne znam ni ja, ovisi već kakve si sreće bio. Kako se zvala ta cigareta bez filtera? Jel Morava bila ili? Uglavnom bile su te neke...

Zoran: I Drina.

Dijana: I Drina, da. Uglavnom, ništa nismo mogli kupovati, ali je bilo, kako bih rekla, u socijalnom smislu je to bilo vrlo ljekovito jer si ti stalno bio među ljudima što je super. Ako si kući, onda si lud. Nemaš struje, nemaš ovoga, nemaš onoga, šta ćeš raditi, a ovako odeš u kafanu, tamo ima ovaj, kao se zove, agregat, odmah upališ muziku, slušaš muziku, ne znam ni ja, dolaze ti ljudi, pričaš sa njima i tako. E sad, među ljudima je bilo svakakvih. To sam vam pričala kad meni upadne vojnik vojske Republike Srpske sa onom rukavicom za zimu što je na tri prsta i drži bombu i ovako se tetura i onda izvuče osigurač i kaže daj jedan vinjak (56:11 – smije se). I onda ja ovako uzmem flašu vinjaka i stavim i kažem evo sve (56:15 – smije se). I onda on vrati onaj osigurač i tad sam spoznala da to uopšte nije literarna ili filmska izmišljotina, hladan znoj me oblio jer stvarno te oblije hladan znoj. U tom trenutku u kafani kafe aparat radi na plin, dakle puno boca plina, agregat radi na benzin, dakle puno benzina i mislim, nema mene, nema pola grada da... ali je Meta bio stacioniran tu gdje jeste, a odmah pored je bio...

Zoran: Pri tom u kafani Meta.

Dijana: da, da, to je njemu nadimak, vlasniku, je bio vojni odsjek. On je i sada u toj zgradi tamo kod pivnice. Mislim da ima nešto vezano za, da je neki vojni odsjek. Dakle, on je odmah tu tako da su u kafani dosta boravili ti oficiri ili ti zaposlenici vojnog odsjeka ili vojna policija i tako pa si se na neki način osjećao sigurnim jer kao neće u njih.

Zoran: Od istih ljudi i opasnost i sigurnost.

Dijana: Da, da.

Zoran: A ovaj, a sad tu, ono, to je sad već devedeset i koja, treća?

Dijana: Pa da, druga na treću.

Zoran: Aha, druga na treću. Jel znaš za ove... jer sad već dolazimo do tog samoetnicitet, samo se to pika jer ovaj...

Dijana: Ma da, nema više drugoga.

Zoran: Znači već je to završeno...

Dijana: Bilo je...

Zoran: Pošto ja znam da je već zapravo dosta ljudi iz Banja Luke otišlo kraj rata sami.

Dijana: Da, da, oni koji nisu mogli ranije.

Zoran: Pa me zanima ono jesi čula za neke vrste pritisaka? Da li je bilo organizacije koju su targetirale nesrpsko stanovništvo? Da li je bilo proglašenja? Da li je bilo propagande teške i na koji način se mogla čuti po tim socijalnim mjestima, ono, kafane mislim i tako to?

Dijana: I dalje tvrdim kako nisam reprezentativan primjerak za ovu anketu iz razloga toga što stvarno evo sad kad razmišljam mene su samo bolile i doticale su mi se samo lične priče. Dakle, vojnik vojske Republike Srpske je kucao na vrata danima roditeljima moje prijateljice iz gimnazije koja je već prije rata otišla odavde, koji su isto po rođenju muslimani. Njih dvoje su ratna siročad iz Drugog svjetskog

rata. Prekrasni ljudi. Dakle, ona dobrota, materijalizovana dobrota u dvoje nekakvih ljudi. Odgojili sve prekrasne kćerke i sve i sad policajac vrši pritisak na njih da oni izađu iz tog svog stana. Mali stančić, dvosoban na Starčevici. Dakle, nikakva ekskluziva i to, ali eto oni uporni, uporni, uporni, uporni i ništa, samo jednog dana čujem da se čika Asim objesio u podrumu te svoje zgrade jer nije mogao da izdrži taj pritisak. Dakle, ja ne znam za noćne hajke niti me se....

Zoran: Doticalo.

Dijana: Vjerovatno sam radila neku ogradu od svega toga. Mislim, nemam pojma. Ja sam tražila neki svoj način da preživim, jel, mentalno da preživim, ali ovaj, ali takve stvari kad čuješ, e onda se zakučaš. Mislim, hajke su radili na svakoga. Ja se sjećam mi idemo ulicom i klinac, ne znam ni ja, ima sedamnaest godina, ovako sa zadnje strane ovako pištolj uzima i kaže lične karte na pregled. Mislim, ono, kao i mi svi sad ne znam ni ja u dvadeset i šest pet, nije ni bitno koliko je ko imao godina, uredno poslušno vadimo lične karte i pokazujemo klinicu od sedamnaest godina jer to nije normalno. Ili, ne znam ni ja, ja se vraćam kući i onda mi ovako ispred nosa mog nekakvi od pravca Arnaudije pa tamo do Ante Jakića ovako rafali onih svijetlećih metaka. To je ovako znači samo prolaze, prolaze. Mislim neko puca u ovoj ravni, ne puca gore, tamo, ne znam ni ja već puca u ravni moje glave vjerovatno bez imalo razmišljanja o tome dal će nekoga ubiti ili neće tim svojim rafalom. Makar su bili svijetleći, ali pretpostavljam da bi napravili neku štetu u životu.

Zoran: Znači, potpuni haos i zakon baruta vlada, otprilike ono.

Dijana: Pa da, da, da. I taj paralelni svijet gdje kažem mi svakodnevno slušamo tu najbolju muziku na svijetu, mislim, donosimo neke kasete. Dakle, kafana u koju sam ja radila je ovdje, prekoputa je neka druga, tamo je bila treća i sad te tri kafane to trešti samo. Mislim, samo tri kafane su bile vrlo, kako bih rekla, neću reći urbane jer je to smiješno, ali nisu se tu slušali nikakvi narodnjaci, nije tu bilo nikakvih, ne znam ni ja, ovih vojničkih stimulativnih, kako da ih nazovem, repertoara tog već ono samo smo izvlačili, dakle Brane koji je radio prekoputa ako dođe prije mene na posao, onda namjerno pusti Tom Vejtsa i kaže jutros sam ja prvi, a onda dolazim ja sutradan pa ja, ne znam ni ja, potpuni ono drugi paralelni svijet.

Zoran: A ovo kad si kući ono logistički što se tiče policijski sat, nema struje, vode, kako je to bilo, snalaženje za hranu i to kako ste...?

Dijana: Pa ja nemam pojma, mi smo stalno pekli neke uštipke, ono brašna bilo non stop, stalno smo pekli uštipke i pošto mi živimo u kući, imamo veliko dvorište i onda smo imali peć na drva koja je mogla da radi i ljeti, dakle mogo si ljeti da ložiš vatru vani i kad su bile recimo te izbjeglice i tako onda nam je kuća puna bila onih grahova iz 1968. koje si morao, ne znam, pet dana držat u vodi da bi možda nekad se od njih nešto skuhalo ili onih mesnih konzervi ili ne znam ni ja svih tih nekih delicija koje žive vječno, koje jedu američki vojnici, koje ne znam ni ja...

Zoran: A ne sjećaš se, ono, procesa nabavke hrane, šta je tad bilo?

Dijana: Ma ne, ti ljudi su odlazili, te izbjeglice su odlazile na neka ciljana mjesta da bi im tamo sa kamiona davali. Ja mislim da smo mi nešto u prodavnici mogli kupiti, da su te prodavnice radile. Ja se ne sjećam da je ikad bilo da neka prodavnica, mislim da je sve bilo zatvoreno. A kažem što se tiče ovih goriva na koja smo nešto to spremali i odkuda nam te pare pa vjerovatno nam nije ni trebalo puno nekih para za to da jedeš uštipke non stop. Mislim, nisi jeo nikakve šnicle il pravio zimnice il šta već radio već si naprosto samo ono gledao da se održiš na životu. Al nije u mojoj kući, kako bih rekla, nismo mi nikada bili nešto bahati u tom smislu. Hrana nam je uvijek bila vrlo bitna, al znaš nismo

pravili od toga dramu. Ok, sad su to ti uslovi i saćemo živjeti pod tim uslovima, gledati da iz njih izvućemo najbolje što možemo, jel, kao što je svak normalan radio.

Zoran: A kad smo kod toge, jel bilo nećega što se baš sjećaš, ono, dal iz porodićnog ili ovog života te vrlo živahne kafane da se baš rado sjećaš? Ono, ok, muzika, to je kontam bilo (od 01:04:22 do 01:04:24 – nejasno je šta Zoran govori)

Dijana: Ma mislim, muzika je, ja to samo spominjem kao nekakav sinonim za kao to nešto malo što je ostalo od tog tvog identiteta...

Zoran: Simulacija normalnosti.

Dijana: Bezbrićnog identiteta. Naravno da si ti u međuvremenu zabrinut za svoj život, za opstanak, za roditelje, za o... Ja sam dakle vratila se iz Švicarske, je li, kad su svi odlazili. Ja mislim da mene ta situacija takva kakva me zadesila da je od mene napravila boljeg ćovjeka. Malo je paradoksalno, al ja stvarno mislim zato što da se nastavilo živjeti kako se živjelo tada, vjerovatno bi ti prohtjevi za glad, ta ne znam ni ja, veća i veća, kaćem ta neka pretencioznost s kojom smo krenuli u te nekakve spoznaje u životu, ko zna u šta bi se to izrodilo, ovako si prvo bio primoran da sve svedeš na nulu, na bejzik. Sad se vraćam samo na to da ostanem na životu i da po mogućnosti ostanem normalan, a onda ću vidjeti dalje ta nadogradnja, je li, šta će od nje biti i da li će i kad će i tako.

Zoran: Što je recimo jedno od ovih pitanja, kako je rat promijenio život tvoj?

Dijana: Ne na taj naćin. Ne na taj naćin što sam, dakle, potpuno, kako bih rekla, demistifikovala taj misterij smisla života, ništa od toga. Ostalo je samo da smisao života je da si ti živ. Kao prvi smisao života je samo da si ti živ jer bez toga (01:06:14 – nejasno je jer govori kroz smijeh) neki smislovi života i mislim da u tim godinama da smo se nekako vodili time, e sad naravno to je krajnje individualna stvar pa si ti onda išao dalje, ali nije te sprjećavalo, ne znam ni ja, što nema struje već ili izvora informacija tako da ipak dođeš do nekih informacija, da ipak nešto saznaš, da ćuješ nešto, ne znam ni ja, otkriješ nešto novo, da razmišljap o životu, ali generalno ono samo pomisliš aha, treba ostati živ i normalan po mogućnosti.

Zoran: Ako je ikako moguće. A kad smo evo kod toga, znaći ima ta jedna promjena jel koja je negdje ono vrlo korjenita, jel. Recimo, promijeni se ćovjekov pogled na svijet, odnosi međuljudski, sve ti to negdje utiće dalje na kako ćeš živjeti. Zanima me, ovaj, jedan taj momenat kako tumaćiš rat i kako tumaćiš poslijeratni mir? Mislim, ovo šta mi smatramo mirom sada.

Dijana: Kako tumaćim rat?

Zoran: Mislim, tu možeš i filozofski, možeš i...

Dijana: Da, da. Apsolutno, upravo sam htjela da kaćem da, da, da mi je, da sam nesposobna da odgovorim na to pitanje kako ja tumaćim rat. Potpuno nesposobna da odgovorim na to pitanje. Meni je to toliko... ja sam roćena sa, ne znam, vakcinom protiv toga, jel, ali potpuno dakle. Ja nikada neću shvatiti niti kako bih rekla, niti svrhu niti uzroke niti povode niti ratnike ni ništa. Ja sam naravno relativno obrazovano biće koje, ono, kroz istoriju je li, svjesna sam ćinjenice da su ljudi oduvijek ratovali i da će ratovati, dakle da se to nalazi u ljudskoj prirodi, da to nije nekakva baš posebna ekskluziva vezana za ova područja, upravo su vrlo rijetki oni koji nisu ratovali ili, ovaj, odnosno, vjerovatno ih nema, jel, da u istoriji nikad niko nije ono ratovao, ali ovaj meni je to, ja, ja, ja nemam, mislim, nemam u svom vokabularu, u svojoj glavi nemam nikakvu rijeć da objasnim ono šta je meni rat.

Zoran: Ajmo onda ovako. Kako ti se čini, ono, od višeg ka manjem, Republika Srpska, pitanje je, ono, šta je Republika Srpska, društveno, politički, ekonomski? Ovako, kako vidiš onda sve manje ove ili ti niže u toj hijerarhiji, ovaj, tijela, entitete u smislu entiteta samog pa onda poslije grada pa onda poslije lokalne zajednice, jel ti se čini drugačije organizovano životno i ostalo, na koji način ti gledaš na ovu neku našu dejtonsku stvarnost jer ovo jeste na kraju...

Dijana: Misliš na SFRJ?

Zoran: U odnosu na život svoj.

Dijana: Aha, u odnosu na život moj. Pa ja mislim, mislim kako bih rekla, kolateralna šteta. Ja lično sam kolateralna šteta, ne znam ni ja, ovog društvenog uređenja. Mislim to je sve što ja mogu da kažem zato što sjećam se jednom prilikom, a to je već u post ratu, koji je za sobom donio, prve godine već poslije rata su donijele dakle potpuno jednu drugu priču. Dakle, mi u gostima imamo Miru. Mira je, ne znam, Meksikanka iz Gvadalahre i imamo Marijane. Marijane je Norvežanka iz Osla. I Dragana, moja sestra, one su se upoznale na fakultetu gore u Oslu ono kad je Dragana išla na one neke studije i oni su došli ovamo jer su silno željele da vide kao odakle je Dragana i ok, mi sad sjedimo u našoj sobi i sjećam se držimo kartu Bosne i Hercegovine, e sad Mira je studentkinja političkih nauka već na masteru, na doktorskim disertacijama, ne znam ni ja, i pokušavamo joj objasniti društveno uređenje Bosne i Hercegovine. Dakle, imaš dva entiteta. Ovaj entitet ima deset kantona. Ne znam, svaki kanton ima svoju vladu. Ovo ima svoju vladu, oni svi skupa imaju svoju vladu. Svaka lokalna zajednica ima svoju, ono, kao, stani. Stani, ne, ne, ne mogu to da. Dakle, ja sam kolateralna šteta ovog nakaradnog društvenog uređenja. Nakaradnog u smislu da nije ono jedino tako, opet nismo ekskluziva. Ima država koje su uređene na kantonalnim osnovama, na ovako, na onako, ali shodno našem, kako bih rekla, nivou naše obrazovanosti, nivou naše, ne znam ni ja, tolerancije, nivou naše svijesti o tome koliko je ovaj život dragocjen i koliko sve prođe za tren, ovo je stvarno da ne psujem, jedna ono totalno nakaradna tvorevina, ja je gledam kao takvu i ja sebe gledam u njoj kao kolateralnu štetu svega toga. Makar sam ja vrlo pragmatično biće. Dakle, ja nisam nikakav sad neko ko se ne snalazi u tome. Dapače, ja sam koristila pragmu da nađem svoje puteve u svemu tome da se organizujem dakle i da, aha, ako je ta država uređena tako i tako i njena pravila su takva i takva. Sada govorim o najbanalnijim stvarima, dakle, tipa, ne znam ni ja, identifikacijski dokumenti, ne znam ni ja, vlasnička prava, šta god, ok, to su ta pravila i ja ću se njih držati. Na kraju krajeva, kroz moj rad prije svega i kroz neka druga interesovanja vrlo je zanimljivo to što zakonodavstvo našeg entiteta ili naše države tako je vrlo malo odstupa od zakonodavstva bilo koje druge eto recimo evropske zemlje. Dapače, dosta tih zakona smo mi prepisali od njih. Dakle, nije stvar u tome. Stvar je u primjeni, a to se onda opet vraćamo na mentalitet ljudi i na tu nekakvu neobrazovanost i nesposobnost da, ne znam ni ja, da negdje živiš po pravilima. Jer kad bi se živjelo po pravilima i zakonima i tako dalje, onda bi sve, ne znam ni ja, bilo puno drugačije.

Zoran: I neke bile izlišne potpuno.

Dijana: Potpuno. Apsolutno.

Zoran: A recimo taj momenat jel imaš osjećaj, ovaj, ok, kažeš snalaziš se, takva je situacija, bačena si u taj prostor i, ono, radiš najbolje što znaš, ovaj, jel imaš osjećaj neke otuđenosti, nešto da ti je, ono, oduzet trenutak, dio života, ne znam ni ja, može u odnosu na život u Jugi i u odnosu kako su možda tvoji životni putevi, ovaj, kuda su išli? Šta je izgubljeno? Šta je znaš?

Dijana: Pa bezbrižnost. Samo bezbrižnost. Sve drugo bi vjerovatno bilo isto. Ja bih jednako tako, mislim, i u socijalističkoj Jugoslaviji i u SFR Jugoslaviji koju ja uopšte ne glorifikujem, daleko od toga, ali tamo su postojali problemi sa zaposlenima ili problemi sa radnicima koji su imali male plate ili

problemi, ali postojala nekakva... nekakav osjećaj sigurnosti prije svega za svoj život, dakle, za ono bazično, kao živ si, dišeš, ne znam ni ja, to ti neću pominjati sad ja besplatna obrazovanja, zdravstvo i tako dalje, to je sad...

Zoran: To se podrazumijeva.

Dijana: To se podrazumijeva. Izlišno je više o tome pričati. Ali izgubila sam bezbrižnost. Mislim, izgubila sam možda mogućnost da se školujem, možda mogućnost da, ne znam ni ja, biram mjesto gdje ću ja živjeti. Mislim da je bilo kako sam ja u svojoj glavi posložila, ja bih, ne znam ni ja, živjela u Rijeci jer je meni Rijeka super. Ja sam te devedesete mislila ok još jedna godina, ja se tamo prijavljujem na biro i idem ganjat neki stalni posao i ne znam ni ja, meni je Rijeka bila genijalna. I danas mi je kao posljednji bastion antifašizma na ovim prostorima. I sada bih se preselila tamo. Ovaj, ali, nema toga više. Nema. Mislim, sve ja živim normalno. Onog momenta kad je prestao rat i, ne znam ni ja, sa prvim dolascima nekih drugih ljudi, ali s kojim god oni namjerama i šta, oni što su dolazili da nas liječe od našeg ratnog iskustva, raznorazne humanitarne organizacije i njihovi predstavnici stranci, ne znam, novac sav taj koji se slio, mislim svi ti miksevi jezika. Ja sam u školi učila francuski jezik. Ja nikad nisam učila engleski jezik. Mislim, ja sam se, ne znam ni ja, na engleskom i ljubila i svađala i sve ostalo, odjednom progovaraš ga, svi oko tebe to nešto pričaju, ideš na neke žurke gdje, ne znam ni ja, američki vojnici dolaze, donose one stekove koji su artifišl, čovječe, sve i jedan jednake širine, debljine, ne znam, dužine, umotan u neki PVC i oni tako nesposobni onako peku to, kao onda stani čovječe, malo soli, malo bibera, ono, kao biće ok. Mislim, ludilo, ludilo, ono, šta se dešavalo poslije toga. Kako odjednom imaš sad taj kao neki. Zapravo se vraćaš na onaj neki što bi bilo sasvim normalno da je život tekao da nije bilo rata. Jer sam ja i prije rata imala prijatelje iz inostranstva i, ne znam ni ja, i radeći dole na more upoznavala ljude i išla kod njih, ne znam ni ja, u goste i bila u Francuskoj i u Italiji i gdje god. Dakle, meni je ta bezbrižnost, bezbrižnost to je ono što mi nedostaje.

Zoran: Osjećaj sigurnosti jelte. Imam osjećaj kao taj oduzet je trajno, ovaj, momenat.

Dijana: Mislim, ja nemam strah od rata kao ponovnog rata, mislim. Nemam nikakav strah zato što kažem u prethodnom mi je potpuno demistifikovano to kao samo gledaš da ostaneš živ. Mislim da ga neće ni biti, barem ne onako kako ga je bilo zato što nema ko da ga vodi. Nema oružja, nema novca, nema, ne znam ni ja, ili ima ali je u druge svrhe otišao i tako. Nije mene strah od rata već samo želim, voljela bih odnosno da okruženje u kojem živim da mi dopusti da se na trenutak opustim. Mislim trenutak kao sinonim, jel. Da se jednostavno opustim, znaš da ne moram biti non stop u grču vezano za posao koji radim jer se non stop susrećem sa legatima ovih novih sistema. To su taj korupcija, nepotizam, ne znam ni ja, ovo ono, da me na granici nekoj koju prelazim, mislim... ja nemam ništa protiv da ja izađem iz autobusa, to je sasvim regularna stvar svugdje, ljudi se kontrolišu, ok, fajn, izađem, dam svo to... ali to pitanje kad mene neko pita kuda ti ideš. Ma šta tebe briga kuda ja idem ako ja ima, ne znam, važeći pasoš i ne znam ti kad ga tamo skeniraš, vidiš da ja nemam nikakvih krivičnih djela, da ja nisam na Interpolovoj ili bilo kakvoj potjernici. Dakle, samo na momenat da se opustim. Da budem opuštena, eto.

Zoran: A s obzirom na to šta misliš da je neka nada? Šta misliš da je kud je moguća kretanja koja su uslovno rečeno bolja i po tebe lično i po neku ovdje situaciju? U suštini ono, kako vidiš budućnost ovog grada, ljudi, sredine?

Dijana: Pa znaš šta? Ja sam sebična. Ja sam jako sebična u tom kontekstu i mene zapravo i ne zanima. Mene samo zanima to sad kako ćemo mi. I kažem svaku artikulisanu, progresivnu, jasnu i ne znam ni ja kakvu akciju za koju ja lično osjetim, procjenim i kako već da će dovesti do cilja, ja ću joj se pridružiti, dati svoj nekakav doprinos kako ja to mogu, a sve drugo, mislim, grad kao grad, ono, ne

znam ni ja, kao arhitektura našeg grada, mislim šta ja mogu da uradim u tom smislu? Šta ja sad mogu da uradim u gradu u kojem, ne znam ni ja, vlada to što vlada?

Zoran: Šta misliš da se može? Ne nužno šta možeš da uradiš nego šta misliš da se može recimo reflektujući tu akciju spašavanja igrališta? Da li po tom pitanju vidiš možda potencijal, vidiš...?

Dijana: Pa znaš šta? Pa znaš šta? Mislim, uvijek je može obrazovati ljude, ali to ne... Mene neformalne vrste obrazovanja, ja to podržavam, to je sjajno. Na kraju krajeva svako od nas se kući obrazujem. Mislim ja... taj proces nikad ne stane. Ja sam školu davno završila i poslije toga nisam završila fakultet. Dakle, imam četiri razreda srednje škole, ali proces nekakve edukacije same sebe traje i dalje, ali ne znam ni ja, kroz školstvo, kroz neke institucije sistema, kroz šta ja znam, kad se to podigne na neki nivo, kad kreneš edukovati ljude po pitanju tog izbora, mogućnosti izbora, tog ne straha, ali to je nemoguće zato što su svi potkupljeni, mislim. Kad su kod nas bili zadnji izbori pa mi opet glasali za istu opciju sa sto ljudi sam pričala koji su rekli ej, glasat ću za onog drugog samo da se promijeni. Nema veze što je kao on možda još i grd ili možda još i grđi, al samo da se promijeni. I onda, ono, niko ne glasa i sve je isto. Pa ja se mislim fak, šta je ovo! Ono, kao šta je s ovim ljudima, mislim, dokle više ovako. Pa onda bude u susjednoj jednoj državi pa vidiš da je isto tako, pa bude u drugoj državi pa vidiš da je isto tako gdje je recimo, kako bih rekla, akademska masa veća. Ako ja uzmem da je Banja Luka jedna mala, ono gradić u odnosu na Beograd ili Zagreb gdje bi trebalo da očekuješ da su ljudi daleko inventivniji, da ih ima više, dakle onih koji bi mogli nešto da urade, mislim prostom brojkom i tamo to se isto dešava, onda shvatiš da se radi o mentalitetu, da se radi, ne znam ni ja, o nekoj dozi mazohizma, tako da ne znam šta se može promijeniti. Ja mogu promijeniti ovo što sam rekla maloprije a to je da ću uvijek reagovati na stvari koje mene smetaju. Ja klinkicu u autobusu najnormalnije dignem ne da ja sjednem već da sjedne žena koja stoji pored mene ili deda koji stoji pored mene. Ja njoj ne kažem sram te bilo, ja joj kažem prekrasna si i ti ćeš sigurno sada ustati. I ona se nasmije i ustane. Mislim, nemam tu potrebu da joj kažem joj, vi omladina ste ovakvi, ja kažem preljepa si, ajde budi dobra pa ustani da sjedne ovaj gospodin i ona me pogleda i ustane i fajn, super, odlično.

Zoran: A u tom smislu postoje stvari koje se fakat dešavaju. Mislim ovo je sad i posljednje to ajde uzimajući u obzir to da je sve manje novaca, da je puno teže ljudima koji imaju posao, to je onaj fenomen u Americi poznat kao „working pore“, ljudi koji rade, ali ne mogu od toga da žive i onda je meni, mislim, samo simptomatično šta se događa sada sa tim sindikatima. Sad sami sindikati govore recimo i to je ono velika spika sindikati nisu dovoljno aktivni ili nema tog odnosa. Što se toga tiče, svi imaju osjećaj da u sferi njihovog djelovanja da su paralizovani. Jel znaš šta ti hoću reći? I tako imam osjećaj, znači, i to je ovo što ti kažeš, ja ću napraviti iskorak, ja ću odraditi ono što je u mojoj moći makar u onom krugu direktnog djelovanja, ali me zanima šta misliš da je ta sistemski greška? Nije to samo korupcija. Ili nije to samo jedna od tih stvari nego postoji neka inercija koja je puno veća od pojedinačne želje da se promijeni. Mislim da ima puno ljudi koji jednako misle da je moguće malim akcijama i intervencijama vratiti puno toga.

Dijana: Prvo što se tiče „working pore“ ja mislim da kod nas postoji jedan paradoks. Dakle, mislim da se verbalno ljudi jako često izjašnjavaju da žive siromašno, a da zapravo i nisu tako siromašni. Ja sam baš razmišljala o tome. Ono banalan primjer koji svi uzimaju – automobili na našim cestama. Kao najjeftini automobil, lupam, košta, kupiš neku krtiju od dve hiljade maraka. Sad ovako nas troje idemo ulicom sutra il prekustra i sad vi meni prebrojte krtije koje sretnete na putu i ja ću isto pa ćemo reći koliko smo krtija vidjeli, al isto tako ćemo brojati i one druge. Dakle, auto košta. Jel tako? Mislim, moraš ga kupiti, moraš u njega točiti taj benzin koji nije nimalo jeftin i ne znam ni ja. Ajmo sad izuzeti tu masu ljudi. Oni nisu siromašni. Jel tako? Ti ne bi vozio auto da nemaš kući hljeba da jedeš. Onda uzmeš činjenicu da se po gradu gradi, non stop se gradi i vjerovatno ima stanova koji se

još nisu prodali al to je mnogo manje u odnosu na one koji su se rasprodali. Ko kupuje stanove? Ako uzmeš da 70% ljudi recimo kupuju na kredit, odakle vraćaju taj kredit? Vraćaju ga vjerovatno od svojih plata. Na kraju krajeva i banke imaju te nekakve procedure gdje procjenjuju da li si ti uopšte sposoban bankovno u smislu da ti daju taj. Ja sam sebe zapitala isto tako u kontekstu jedne takve priče koliko ja zbilja poznajem siromašnih ljudi. Ja ih poznajem onoliko koliko ih vidim na televizoru kad neko prikaže porodicu od osmoro djece gdje ne radi on, ne radi ona, bolesni su ili već šta i to se pojavljuje sporadično. Ja znam da to mogu staviti, neku potenciju ja mogu staviti na taj broj. Dakle, sigurno postoji veći broj takvih ljudi, ali je on i dalje mali u odnosu na ove koji imaju. E sad šta imaju? Mislim, šta je imati uopšte?

Zoran: Šta je imati? Gdje je crta koja...

Dijana: Ako uzmeš da je imati krov nad glavom, da imaš šta da jedeš, da imaš šta da piješ, da obučeš i da, ne znam ni ja, da voziš auto, da odeš jednom godišnje na more. Ja mislim da dobar dio stanovništva ovoga grada može da priušti. Mislim da može. Tako da mislim da bi bilo dobro kada bismo mi svi izašli sa stvarnom istinom o tome koliko mi imamo, a koliko nemamo. I onda kad vidiš koliko imamo i koliko nemamo, onda su sindikati ustvari neke, šta ono, kao tamo, kako se zove ono pozorište sjenki, oni su samo, ne znam, igraju neku ulogu. Na kraju krajeva, meni je simptomatično da su vođe sindikata su uvijek neki ljudi koji ono ajmo organizovat sindikat ono ko će biti vođa, niko neće, a aj ti, aj ti, aj ti, onda se uvijek tu pojavi neko ko je, ne znam ni ja, niti edukovan, niti, ne znam. Nikad nisi vidio nekog visoko obrazovanog čovjeka sa nekim iskustvom, iskustvom upravljanja recimo da je sindikalni vođa. Jel tako? To su uglavnom krene se od... ne znam ni ja. Sjećam se da gore na kliničkom centru, kako se zove taj čovjek, sad ne mogu da se sjetim, al se sjećam njegovog prvog pojavljivanja na televiziji kao sindikaliste ispred radnika kliničkog centra. Dakle, jedna, ne znam ni ja, smušena, verbalno zakinuta osoba koja samo one neke floskule mi se borimo, mi se borimo, mi se borimo. I onda se dešava evolucija, pod navodne znake evolucija gdje danas kad recimo vidiš tu personu, to je osoba sa kravatom i odijelom, sad je vokabular već malo proširen, al i dalje da floskulama, ništa sad ono dramatično, je li, bolje, tako da ono šta da očekuješ? Mora biti neka harizmatična persona da bi povukla. Mislim, ako uzmeš kroz istoriju ko su sad ti nekakvi ljudi koji su vukli. Svi su oni visoko obrazovani bili, školovali se na nekakvim evropskim fakultetima. Tako da mislim da je u tome problem što sindikalne vođe su neobrazovane i za njima idu neobrazovane mase. Neobrazovani u smislu svojih prava. Ne nužno, ne mislim na ono sad ja znam, ne znam ni ja, kvantnu teoriju ili već šta, već u smislu svojih prava. I ja sam se s tim susrela u životu. Dakle, to sad nema veze sa sindikatima već uopšte u životu sam se susrela x puta sa činjenicom da ljudi stvarno ne znaju svoja osnovna bazična prava, a ti do tog momenta dok ne znaš svoje osnovno pravo, mislim kako ćeš se boriti za njega? Kako ću se ja boriti za to da, ne znam ni ja, od telekomunikacijske kompanije dobijam listing besplatno, koji oni uporno naplaćuju, ako ja ne znam da ti zakon kaže da ti oni to moraju dat besplatno.

Zoran: A jel misliš da ima tu nešto što je u suštini sistemski problem? Ako živimo, ok, promijenili smo društveno uređenje, jel, pa smo prepisali neke zakone pa imamo nešto što je vrlo savremeno u tom smislu ne kaskaju pretjerano ti zakoni naši i zakonska rješenja...

Dijana: Samo primjene.

Zoran: Jeste, a onda mora se približiti pravo ili zakonski okviri se moraju približiti ljudima koji treba da znaju zbog čega je nešto ovako, nije onako i zbog čega je nešto prekršaj i zbog čega je nešto dopušteno ili nije dopušteno, jel misliš da ima neko u tom smislu sistemsko rješenje na državnom, enstiteskom, lokalnom nivou da se jednostavno da...?

Dijana: Mislim da ne. Mislim da ne zato što živimo u društvu koje je korumpirano. Dakle, do onog momenta dok te držim u neznanju, ti si za mene, ne znam ni ja, ona masa kako se zove fimo ili plastelin od kojeg ja mogu dakle da oblikujem ono što hoću. Sistemska greška je, ne greška već nemogućnost rješavanja to sistemski je upravo zbog toga, znači što onaj ko bi te trebao edukovati, ko bi trebao od tebe da stvori nekakvog svjesnog čovjeka o tvojim pravima i o tome šta ti možeš da uradiš za neko društvo, kako da ga mijenjaš i ovo ono, te drži sve vrijeme u neznanju jer mu je to u interesu. To su isto floskule. To stalno svi izgovaraju, koji su non stop u strahu od rata, njima je najlakše manipulirati. To verbalno stalno čuješ, ali kao to se može. Ne moraš ti izmišljati toplu vodu. Gledala sam odličnu emisiju o Islandu, dakle nakon ekonomske krize, ali je vrlo zanimljivo to dakle šta su Islandčani uradili sve je to super odlično. Oni su dakle uradili sve mimo nekakvog drugog ono uobičajenog, formule uobičajene, ali njima evropski parlament i dalje nije priznao način na koji su oni na referendumu izglasali svoje. To i dalje nije verifikovano. Dakle i u tom kontekstu, znači tako neko ko uspije kompletnu zemlju da povede sa sobom u smislu...

Zoran: Vrlo progresivnu.

Dijana: Progresivnu, jeste gdje su oni svakodnevno imali naravno mirne demonstracije i govore gdje su ljude edukovali i gdje su im gradonačelnici govorili o nekakvim stvarima šta će oni sve za njih uraditi, šta će uraditi za zemlju pa su bankari izlazili pa mijenjaćemo ovo i kad su došli do tog nekog rješenja i kad su svi ljudi odlučivali ko će u parlament, šta će raditi parlament i tako, sad to evropska zajednica i njeni organi već ne verifikuju već godinama. Ako niste gledali, moja topla preporuka za film francuski koji se zove The Mem, Tomorrow, ono kao Sutra koji je sastavljen tako, ne znam ni ja, od desetak vrlo inspirativnih priča o tome da se može nešto uspjati uraditi, od toga recimo te priče sa Islanda pa do, ne znam ni ja, jedne odlične priče iz Indije gdje je isto tako nekakav čovjek uspio organizovati da nedodirljivi žive sa višom kastom i da oni svi zajedno žive u simbiozi makar je to mimo svih njihovih pravila, al kad su shvatili benefite takvog života onda su naravno pristali na to i sad iz njegovog malog grada se ta influenza širi i dalje. Dakle, nešto što je postojalo stoljećima se odjednom mijenja zato što su ljudi prepoznali dobro u tome. Ili, ne znam ni ja, vlasnik fabrike u Francuskoj koji već dvadeset godina reciklira, radi na obnovljivim izvorima energije, ne znam ni ja, svemu tome, ali nije onaj koji sjedi gore negdje pa to kao vi to sad tako radite, vi morate ostavljati sve, već je on isti taj koji to radi, a onda od svega toga što dobije, evo tebi, evo tebi, evo tebi, pa su svi zadovoljni i tako dalje. Pogledajte. Odličan francuski film.

Zoran: Uglavno negdje tvoja vizija toga je malim inicijativama...

Dijana: Samo obrazovanjem.

Zoran: ...mijenjanjem sopstvenog pa onda kasnije i nekog uvjerenja okoliša...

Dijana: Pismenost, samo pismenost.

Zoran: I na kraju kako ti se čini što se tiče te šarenolikosti i ne znam ni ja, društvenog pluralizma ovde, Banja Luka sada, Banja Luka prije rata jel ima pozitivne neke? Šta se tebi tu negdje iskristalisalo?

Dijana: Iskristalisalo se da Banja Luka sada nikada neće biti kao Banja Luka prije. Nikada. Dakle, u nju može doseliti ovog trenutka sto hiljada ovih ili pedeset hiljada onih drugih nekih, nikada neće biti kao prije. Između ostalog opet ću se vratiti mislim da je baš slikovito ta bezbrižnost. Mi nikada više jedni drugima nećemo vjerovati. Mi možemo ugostiti i ugošćujemo, je li, u svoje kuće, u svoje porodice, u svoju krv, ne znam ni ja, u smislu ljudi se žene, udaju, rađaju djecu sa kim žele i to je super, normalni ljudi, ali to više nikad neće biti isto. I što prije to čovjek osvijesti u svojoj glavi, to će mu prije biti bolje, a pogotovo u kontekstu ovog što sam počela ovu priču a to je ako ti se to ne sviđa kao takvo,

ako ti stvarno osjećaš pritisak, ne znam ni ja, nesreću u sebi i to, ej, put tamo gdje je bolje. Ja se uvijek pitam gdje je to bolje. Ja imam strašan otporen prema i to sam isto onaj dan pričala, mene priča o tome ko je odakle došo u Banja Luku, to mene uopšte ne zanima. Ali uopšte me ne zanima. I zapravo mi se gadi. Kad čujem ja ono ja sam stari Banjalučanin, ja onako kao u nekom crtanom filmu mene nema. Mislim, šta to znači? Šta to znači u ovom globalnom selu? Ja sam stari Banjalučanin. Jesi li ti nekad upoznao u Americi nekog ko je reko ja sam stari Njujorčanin? Jesi li? Ili u tom kontekstu?

Zoran: Možda blizu bio toga. Nije tako eksplicitno bilo.

Dijana: Ali mislim potpuno je besmisleno. Kakve to veze ima uopšte? Mogao ti se doseliti najbolji čovjek na svijetu iz nekih Čekrčića, najbolji čovjek na svijetu ti se mogao doseliti. Mogao se doseliti najgrđi čovjek na svijetu. Dakle, to ko je kakav čovjek je jedna sasvim druga kategorija i nema veze. Ta priča o tome došao on odavde, odande, ne zna da se smeće baca, mislim, o čemu mi pričamo. Pa naša sela su deset puta urednija nego naši gradovi. Ljudi na selu otkad je svijeta i vijeka, a ja pamtim jer su moje dede i bake živjeli na selu, tamo ja nikad nisam vidjela nigdje nikakav smeće, nikakav papir, nikakvo... mislim, o čemu i pričamo, kakve su to ono. Na kraju krajeva uče se ljudi, generacije se uče, šta, naučiće. Već sljedeća će znati kako da se ponaša u gradu. Mislim da Banja Luka više nikad neće biti ista, niti treba da bude ista. Ok, evolucija, re – evolucija, šta ja znam šta. Neko nazadovanje, šta, mislim oduvijek je toga bilo tako da ono ne mislim da je to neka, neka, kako bih rekla, da na to treba obraćat pažnju. Mislim samo da treba najbanalnije stvari krenut rješavat, znači najbanalnije stvari. Znaš, ja svaki dan prolazim ovom ulicom na posao i to su ta dva kontejnera i tu su te bake koje drže to mlijeko na asfaltu i ne znam ni ja, znači to je prva stvar koju bih ja riješila. Ja sam u stanju da eto mene neko pozove, ja sam to u stanju da svako jutro slikam taj kontejner i da svako jutro dakle bombardujem nekoga sa tom slikom, pa ja, pa ti, pa ovaj, pa onaj, pa ako pedeset slika dobiješ u toku dana, mislim neće ti biti dobro. Možda nećeš ništa uraditi, ali neće ti biti dobro. Ako, ne znam ni ja, ne treba baku otjerat, mislim ona je donijela mlijeko, žena mora nešto zaraditi. Čovječe, sklepaj od dasaka, mislim ono, mali pultić, stavi joj tu ili joj reci zauvijek ne možeš tu stajati, razumiješ. Mene to licemjerje to je ono što me nervira.

Zoran: Hvala ti, Dijana, puno.

Dijana: Nema na čemu.